

Nadstavba a filosofie

Ladislav Hejdánek

- ◆ fragment | poznámky, česky, vznik: 1954/1955
- ◆ fragment | notes, Czech, origin: 1954/1955

Nadstavba a filosofie¹ [1954/1955]

Pro marxisty je příznačné, že odpírají přiznat filosofii místo vedle přírodních věd, že nepřipouštějí, že by filosofie mohla přesahovat meze nadstavby, že by byla něčím víc než pouhou ideologií. Tak např. Vojtěch Tlustý v článku „Přírodní vědy a nadstavba“ (zvláště z *F[iloso]fického časopisu* otištěno v brožuře *Za marxisticko-leninskou filosofii – základ naší vědy*, 1954, str. 57–77)² má za to, že filosofie se od přírodních věd příkře odlišuje právě svou nadstavebností. Přistupme k rozboru jeho tezí.

Čteme, že přírodovědecké poznání není odrazem ekonomické základny, pokud je objektivní, to je pokud odráží objektivní zákonitosti přírody nezkresleně, adekvátně. (59)³ Zároveň hned cituje Lenina, že společenské poznání člověka obráží hospodářský řád společnosti (*Tři zdroje*, str. 61).⁴ Nadstavbová povaha druhého typu poznání, resp. vůbec vědomí je důsledkem toho, že je odrazem ekonomické základny společnosti. (59)

To může mít dvojí smysl. Především to může znamenat, že základ rozdílu mezi filosofií (vezměme jen tu) na jedné straně a přírodními vědami na straně druhé je v rozdílnosti předmětu obojího poznání. Nemyslím však, že by měl Tlustý na mysli jen tuto věc. Je zřejmé, že i do přírodovědy pronikají nadstavbové prvky. Jak do ní pronikají? Jistě ne tak, že by se najednou místo o objektivní přírodní skutečnosti začalo mluvit o společenské struktuře apod. Odlišení nadstavbových prvků by bylo jednoduchou, přímo mechanickou záležitostí. Pronikání tzv. nadstavbových prvků nejen že není takto mechanické, ale dokonce je většinou dobře maskované. Není tu nápadná záměna předmětu, o němž se vykládá, nýbrž naopak zdánlivě se mluví o témž předmětu, o téže věci. Proto říká i Tlustý, že objektivní obsah přírodovědeckých teorií je možno a nutno určit a kriticky oddělit od ideologického nánosů. (61) V čem spočívá taková kritika, takové kritické oddělení a odlišení?

Tlustý naznačuje, že jde o kritiku gnozeologického, noetického charakteru. Přírodovědecké poznání není odrazem ekonomické základny, tj. není nadstavbou, pokud je objektivní, tj. pokud odráží objektivní přírodní zákonitosti nezkresleně, adekvátně. Ale jak poznáme, že poznání je objektivní a že je odrazem nezkresleným, adekvátním? To je zřejmě problematika gnozeologická. Odpověď, že to poznáme v praxi, nemůže tomu odporovat, neboť samotná praxe bez teoretického zpracování, bez teoretického rozboru a teoretických závěrů nemůže dostatečně objasnit charakter poznání po této gnozeologické stránce. A to konec konců znamená, že gnozeologie, tj. konec konců filosofie, rozhoduje o tom, co je a co není nadstavbou.

Ale je tu ještě jiná věc. Jestliže nenadstavbové prvky přírodovědeckého poznání charakterizujeme uvedeným způsobem, pak je tu jediný závěr: že totiž nadstavbové prvky...⁵

¹ Jde o nedatované rukopisné poznámky v sešitě s pořadovým číslem „14“ patrně z r. 1954 či 1955. – Pozn. red.

² V. Tlustý, *Přírodní vědy a nadstavba*, in: L. Tondl et al., *Za marxisticko-leninskou filosofii – základ naší vědy. Původní stati k některým otázkám dialektického a historického materialismu*, Praha 1954, str. 57–77. – Pozn. red.

³ Číslo v závorkách odkazuje k paginaci citovaného článku. – Pozn. red.

⁴ Srv. V. I. Lenin, *Tři zdroje a tři součásti marxismu*, in: týž, *K. Marx – B. Engels – Tři zdroje a tři součásti marxismu*, přel. J. Procházka, Praha 1950³, str. 59–65, zde str. 61. – Pozn. red.

⁵ Zde text končí. – Pozn. red.